

Tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

Opas toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman
laatimiseen

Sisällys

1 Taustaa.....	3
2 Käsitteet	4
3 Toimipistekohtaisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen.....	6
3.1. Suunnittelu	7
3.2. Nykytilanteen kartoitus.....	8
3.3. Kehittäminen	10
3.4. Arviointi	10
4 Perhepäivähoito ja avoinvarhaiskasvatus	11
Liitteet	12

Tasa-arvosuunnitelma varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Opas toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatimiseen.

Raportin tuottaja: Kasvatuksen ja opetuksen palvelukokonaisuus, Liisa Arfman

Taitto: Turun kaupunki

Kansikuva: Maija Linnala

Julkaistu: Toukokuu 2023

1 Taustaa

Tämä toiminnallista tasa-arvosuunnittelua varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ohjaava asiakirja on tehty Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman Tasa-arvoinen varhaiskasvatushanke materiaalien pohjalta (<https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi>). Hankkeen taustalla toimii Naisasianliitto Unioni.

Puhekielessä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta käytetään usein tarkoittamaan samaa asiaa, vaikka lakeja katsottaessa niissä on eroa. Tasa-arvo viittaa sukupuolten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuus yhtäläisiin oikeuksiin muiden ominaisuuksien (mm. ikä, uskonto, alkuperä, seksuaalinen suuntautuminen) perusteella.

Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta (1 §, 5 & 5b §) eli tasa-arvolaki velvoittaa viranomaiset, koulutuksen järjestäjät ja muut koulutusta tai opetusta järjestävät yhteisöt sekä työnantajat ennaltaehkäisemään sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Myös esimerkiksi oppimateriaalin pitää edistää tasa-arvoa.

Myös *varhaiskasvatustalakiin* (3 §), *perustuslakiin* (6 §) ja *YK:n lastenoikeuksien sopimukseen* (2 & 29 §) on kirjattu sukupuolesta riippumaton tasa-arvoinen kohtelu.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) tasa-arvo mainitaan monta kertaa; arvo-perusteissa, toimintakulttuurissa, leikissä ja oppimisympäristöissä.

"Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä."

Esiopetuksessa toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu on ollut osana jo vuodesta 2017. *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa* (2014) määritetään, että esiopetus toimintaympäristönä tukee lasten tasa-arvoisuutta ja edistää lasten mahdollisuutta kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuoleen perustuvia ennakko-oletuksia ja rajoituksia.

2 Käsitteet

Sukupuoli

Sukupuolta voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista. Sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta ymmärretään, että sukupuoleen liitetään erilaisia maskuliinisia ja feminiinisiä käsityksiä, jotka ovat erilaisia eri ajoissa ja paikoissa. Käsitykset konkretisoituvat siinä, miten miesten ja naisten sukupuoliroolit on tavattu ymmärtää. Sukupuoliroolit ovat historiallisesti ja kulttuurisesti muuttuvia, kuten voimme nähdä esimerkiksi viime vuosisadalla tapahtuneesta naisten aseman paranemisesta. Kulttuuriset tavat myös sallivat ihmisille erilaisia asioita. Esimerkiksi joissakin voimakkaita sukupuolirooleja korostavissa kulttuureissa miespuolisten ystäväysten läheisyys, kädestä pitäminen ja suukottaminen hyvästellessä ovat tavallisia tapoja.

Kehollisella näkökulmalla viitataan geneettisiin, anatomisiin ja hormonaalisiin tekijöihin. Nykytiedon valossa sukupuolen määrittely vain kahteen luokkaan ei biologian näkökulmasta ole yksiselitteinen asia. Niin kromosomien, hormonien kuin ulkoisten sukuelinten tunnusmerkeissä esiintyy vaihtelua ja moninaisuutta.

Itsemäärittely on tärkein näkökulma sukupuoleen – sukupuoli tai sukupuoliottomuus on ihmisen yksilöllinen ja henkilökohtainen kokemus. Kokemus itsestä voi myös muuttua ja vaihdella eri elämänvaiheissa. Muiden ihmisten tulisi aina kunnioittaa yksilön itsemääräämisoikeutta ja ymmärtää, että jokainen on oman sukupuolensa paras asiantuntija.

Sukupuolinormi

Sukupuolinormit ovat yhteisöissä vallalla olevia sukupuoleen liittyviä oletuksia siitä, millaiset toimintatavat, ominaisuudet ja itseilmaisuuksien on hyväksyttävää, toivottua tai tavallista. Useimmiten normit ovat ääneen lausumattomia ja niin itsestään selviä, että ne tuntuvat luonnollisilta. Sukupuolinormien kanssa ollaan tekemisissä silloin, kun kuulemme lauseen ”eiväthän pojat itke” tai ”kaikki tytöt rakastavat vaaleanpunaista”. Yksilölle, joka ei voi tai halua saavuttaa normeja, ulkopuolelle jääminen voi aiheuttaa ahdistusta ja huonommuuden tunteita. Väljentämällä normeja ylläpitäviä raja-aitoja on kaikilla helpompi olla ja elää – sukupuolesta riippumatta.

Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyys on eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjen oletusten, ennakkoluulojen ja käsitysten tunnistamista arkisessa toiminnassa ja puhetavoissa. Sukupuolisensitiivinen toimija ymmärtää sukupuoliroolit historiallisina ja ajassa muuttuvina ja muutettavina asioina, sekä tiedostaa stereotyyppisten sukupuolikäsitysten vaikutuksen niin yhteiskunnan rakenne- kuin yksilötasolla. Se tarkoittaa esimerkiksi arkisessa puheessa

toistettujen, sukupuoleen liitettyjen yleistysten, kuten ”kaikki tytöt pitävät prinsessa-leikeistä”, kyseenalaistamista. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ymmärtää, että lapsen persoona on aina enemmän kuin hänelle syntymässä määritelty sukupuoli.

Sukupuolen moninaisuus

Sukupuoli on moninainen ilmiö, joka ei ole jaettavissa kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja selvästi toisistaan erotettavaan sukupuoleen, vaan sukupuolen ilmenemismuodot ovat moninaisemmat. Sukupuolen moninaisuus sisältää sekä sukupuolivähemmistöt että sukupuoli-enemmistöt.

Sukupuoli on erilaisista geneettisistä, kehityksellisistä, hormonaalisista, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista koostuva jatkumo. Sukupuolia eivät siis ole vain mies ja nainen, vaan ihminen voi olla molempia yhtä aikaa, jotain siltä väliltä tai jotain ihan muuta. Joillakin taas ei ole sukupuolta lainkaan.

Intersukupuolisuus

Yleisnimitys erilaisille synnynnäisille tiloille, joissa lapsen fyysiset, sukupuolta määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti tytön tai pojan. Intersukupuolisuus voidaan havaita syntymähetkellä tai myöhemmin, esimerkiksi murrosiässä. Aina intersukupuolinen tila ei tule ilmi yksilön elinkaaren aikana. Vuosittain Suomessa syntyy arviolta 500 intersukupuolista lasta.

Muunsukupuolisuus

Muunsukupuolinen on nimitys yksilöille, joiden sukupuoli-identiteetti on muu kuin yksiselitteisesti miehen tai naisen. Muunsukupuoliset voivat ajatella olevansa sekä miehiä että naisia – tai eivät kumpikaan.

Jos lapsiryhmässä on lapsi, joka pohdiskelee omaa sukupuoltaan tai ilmentää esimerkiksi muunsukupuolisia tai transsukupuolisia piirteitä, kannattaa ryhmän työntekijöiden tutustua **Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen** internetsivuihin ([Sukupuolenosaamiskeskus.fi](https://www.sukupuolenosaamiskeskus.fi)). Sivustolta löytyy mm. konsultaatiota ammattilaisille sekä tukea ja neuvontaa lapsen vanhemmille

3 Toimipistekohtaisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen

Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma

Tasa-arvolain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjä ja palveluntuottaja vastaavat siitä, että jokainen varhaiskasvatuksen toimipaikkaa laatii toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman vuosittain tai vähintään kolmen vuoden välein. Esimerkiksi, jos varhaiskasvatus yksikköön kuuluu kolme toimipaikkaa, ei riitä, että yksikölle tehdään yksi yhteinen suunnitelma. Toisaalta suunnitelman voi tehdä ryhmätasolla. Esiopetuksessa tasa-arvosuunnitelma laaditaan oppilaitoskohtaisesti.

Suunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilöstön kanssa ja lapset otetaan mukaan sen tekemiseen ikätason mukaisesti. Tasa-arvosuunnitelman teko kannattaa ottaa osaksi vuosittaista suunnitelma työtä (esim. ryhmävasu, tiimisuunnitelma, toimintasuunnitelma, opetus-suunnitelma).

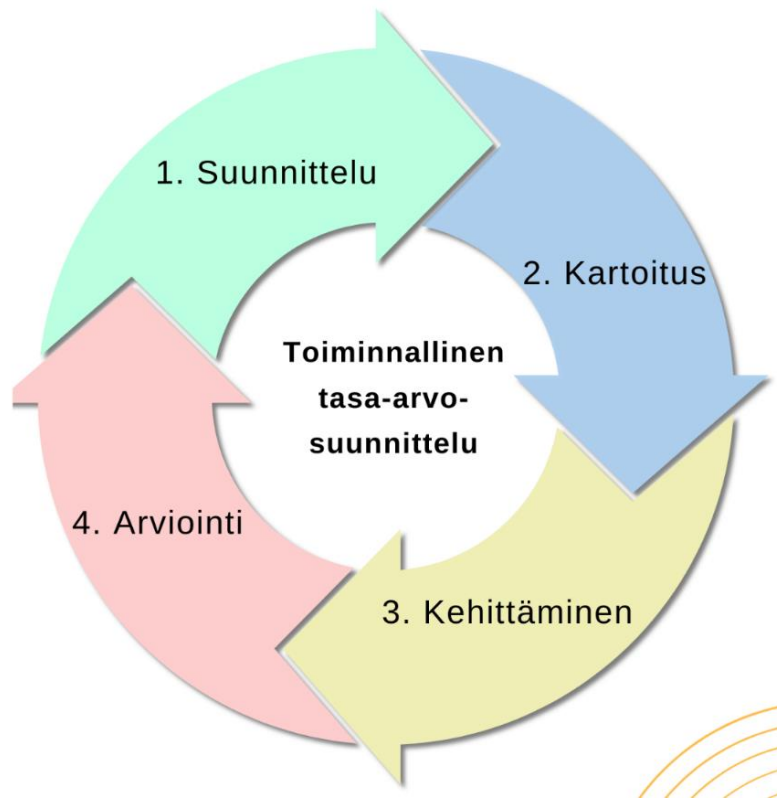
Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää:

- selvitys varhaiskasvatuksen toimipaikan/ oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta
- tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi
- arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista

Erityistä huomiota tulee kiinnittää vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, käytettäviin materiaaleihin ja huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.

Suunnitelman tulee sisältää kolme vaihetta:

- tasa-arvotilanteen selvittäminen
- toimenpiteitä tasa-arvon edistämiseksi
- arvioinnin aikaisemmista toimenpiteistä.

Kuvio 1. Toiminnallisen tasa-arvosuunnittelun prosessi ([Toiminnallinen-tasa-arvosuunnittelu-varhaiskasvatuksessa](#))

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arkeen sopii rakenne, jolloin joka syksy havainnoidaan ryhmän tai toimipaikan arkea tasa-arvon näkökulmasta ja havaintojen perusteella valitaan kehittämiskohde, jota kehitetään aina keväisin.

Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma voi olla osa yksikön jo olemassa olevia suunnitelmia. Turun kaupungin päiväkodeissa suunnitelma tehdään osaksi ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa / ryhmäkohtaista esiopetussuunnitelmaa.

Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma laaditaan lomakkeelle (liite 1.), jossa käy ilmi kehittämiskohde, toimenpiteet, vastuuhenkilö, arvioinnin aikataulu ja jatkosuunnitelmat.

Suunnitelma on kuitenkin nimensä mukaisesti toiminnallinen eikä se valmistu lomakkeen täyttämällä. Tärkeää on tavoitella toimintakulttuurin kehittymistä.

3.1. Suunnittelu

Ennen varsinaisen työn aloitusta on hyvä varmistaa, että kaikki ymmärtävät tasa-arvosuunnitteluun liittyvät käsitteet ja sen mikä tasa-arvotyön tavoitteena on.

❖ Työyhteisön sisällä käydään keskustelua esimerkiksi seuraavista teemoista.

- *Mitä on tasa-arvo?*
- *Miten se eroaa yhdenvertaisuudesta?*
- *Mitä on sukupuolisensitiivisyys? Miten sen tulisi näkyä varhaiskasvatuksessa?*
- *Onko työyhteisössä puhuttu siitä, miten tasa-arvo näkyy toiminnassa? Entä epätasa-arvo?*
- *Onko työyhteisö pohtinut siitä, mitkä ja miten normit vaikuttavat toimintaamme?*

3.2. Nykytilanteen kartoitus

Toimipaikan / ryhmän nykytilanne kartoitetaan havainnoimalla toimintakulttuuria ja oppimisympäristöä. Havainnointiin käytetään liitteenä olevia lomakkeita (Liitteet 4.–8.). Nykytilanteen selvittämiseen on suositeltavaa käyttää riittävästi aikaa esim. muutama kuukausi.

- ❖ Havainnoinnin suorittamiseen valitaan 1–2 käytettävää lomaketta.
- ❖ Myös videointi on hyvä työkalu havainnointiin.
- ❖ Toimipisteen / ryhmän työntekijät pohtivat myös omia ajatuksiaan ja toimintatapojaan kriittisesti seuraavien kysymysten avulla.

- *Kehunko tiettyjä lapsia usein heidän ulkonäöstään tai tavaroistaan? Kehunko lapsen omaa persoonaa vai keskitynkö suoritusten arviointiin? Annanko jokaiselle lapselle joka päivä positiivista palautetta?*
- *Mitä myönteistä kohtaamista korostavia toimintatapoja voisin käyttää kieltojen sijasta vuorovaikutuksessa lapsen kanssa?*
- *Millainen kehonkieleni on, kun puhun eri lapsille? Puhunko kaikille lapsille samalla äänenvoimakkuudella ja sallinko kaikille lapsille yhtä paljon tilanottoa? Otanko katsekontaktia tasapuolisesti kaikkiin ryhmässä oleviin lapsiin?*
- *Miten tuemme toiminnassanne eri sukupuolten välisiä ystävyysuhteita?*
- *Mitä ehdotan tytölle tai pojalle, joka tulee luokseni sanoen, että hänellä on tylsää?*
- *Miten ohjaan lasten leikkejä? Kun osallistun lapsen leikkeihin, minkä roolin itse yleensä otan?*
- *Ajattelenko, että lapsella pitää olla saman sukupuolisia lapsia leikkiseurana? Miksi?*

Lasten osallisuus

- ❖ *Lapset otetaan mukaan tasa-arvosuunnitelman tekoon käyttämällä haastatteluja, tasa-arvokävelyä tai talomallia (liitteet 9.–11.), mikäli heidän kehitystasonsa siihen soveltuu.*
- ❖ *Työntekijät keskustelevat osallisuudesta omassa toimipisteessään / ryhmässä alla olevien kysymysten avulla.*

- *Kenelle sallin keskeytyksiä? Keskustelenko kaikkien lasten kanssa siitä, millainen on hyvä kuuntelija? Kuinka tasa-arvoinen äänitila on eri tilanteissa?*
- *Onko lasten ääntä kuultu esim. tilajärjestelyissä tai lelu- ja kirjahankinnoissa? Miten lasten äänen voisi saada kuuluviin paremmin?*
- *Valitsenko apulaistehtäviin tasapuolisesti eri sukupuolta olevia lapsia? Myös kiireisissä tilanteissa, kun apua tarvitaan nopeasti?*
- *Kenelle annan pääroolin/sivuroolin ryhmätilanteissa?*
- *Onko jokaisen lapsen EI yhtä arvokas ryhmässä?*

Video lasten osallisuudesta: [Kasvattajan rooli osallisuuden edistäjänä – tai estäjänä](#)

Havainnoinnin, itsereflektion ja lasten osallistamisen jälkeen määritellään kehittämiskohteet ja tavoitteet. Kehitettäviä asioita kannattaa valita 1–3 kerrallaan. Valittujen aiheiden tulee olla sukupuolten tasa-arvoon liittyviä konkreettisia asioita: käytäntöjä, toimintatapoja tai materiaaleja. konkreettisuutta voi testata arvioinnin kautta: pystytäänkö tämän toimenpiteen onnistumista tai vaikutusta arvioimaan?

- ❖ Kehittämiskohteet kirjataan toiminnalliseen tasa-arvosuunnitelmaan (liite 1.) Samalla kirjataan tavoitteet, kehittämistoimenpiteet ja vastuuhenkilöt.

3.3. Kehittäminen

Kehittämiselle varataan riittävästi aikaa (1–3 kuukautta), jonka aikana tehdään sovitut toimenpiteet ja pidetään huoli, että tavoite siirtyy käytännön tasolle. Nimetty vastuuhenkilö seuraa kehittämistyötä tämän vaiheen aikana ja huolehtii siitä, että sovitut toimenpiteet tulle tehdyksi. Kehittämisen toimenpiteet voivat liittyä esimerkiksi toimintatapoihin, vuorovaikutukseen, oppimisympäristöihin tai materiaaleihin.

3.4. Arviointi

Arvioinnille on hyvä määritellä aikataulu jo hyvissä ajoin. Arvioinnin apuna voidaan käyttää kartoitusvaiheessa käytettyjä havainnointimenetelmiä (lomakkeet ja videointi). Arviointiin voidaan ottaa mukaan myös lapset ja huoltajat.

- ❖ Arvioinnissa apuna käytetään seuraavia kysymyksiä

- *Mitkä tavoitteet toteutuivat? Mitkä eivät?*
- *Mitkä toimenpiteet oli helppo toteuttaa?*
- *Unohtuiko joidenkin toimenpiteiden toteutus?*
- *Täytyykö kehittämistä jonkin teeman osalta vielä jatkaa?*
- *Missä onnistuimme?*
- *Ovatko kaikki työntekijät perillä tasa-arvosuunnitelman sisällöstä?*

Toiminnallinen tasa-arvotyö on toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen jatkuvaa kehittämistä. Työ ei valmistu tai lopu toimintakauden päättyessä. Lomakkeen viimeinen sarake ”jatkosuunnitelmat” on varattu toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman jatkolle. Toimipaikan / ryhmän henkilöstö voi suunnitella uusia toimenpiteitä seuraavalle kaudelle tai jatkaa olemassa olevien kanssa. Jos toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma laaditaan vuodeksi kerrallaan, ei jatkosuunnitelmat-saraketta ole välttämätöntä täyttää.

4 Perhepäivähoito ja avoinvarhaiskasvatus

Perhepäivähoidon ja kunnallisen avoimen varhaiskasvatuksen osalta kunta laatii yhteistyössä alueensa toimijoiden kanssa toimijoille yhteiset tasa-arvosuunnitelmat.

Perhepäivähoitajat ja avoimen varhaiskasvatuksen työntekijät havainnoivat oman ryhmänsä toimintaa valitsemallaan havainnointimenetelmällä syksyn aikana. Havainnot kootaan yhteen ja niiden pohjalta laaditaan yhteiset kehittämiskohteet, toimenpiteet ja arviointiaikataulu (liite 2).

Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma perhepäivähoidon ja kunnallisen avoimen varhaiskasvatuksen osalta laaditaan kolmeksi vuodeksi ja sitä arvioidaan vuosittain.

Liitteet

Liitteet 1.-3. löytyvät DoTkusta (kunnallinen palveluntuottaja) ja Extranetissä (yksityinen palveluntuottaja), liitteet 4.-11. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -hankeen internet sivuilta. (www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi).

Liite 1. Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

Liite 2. Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma varhaiskasvatuksessa perhepäivähoidossa ja avoimessa varhaiskasvatuksessa

Liite 3. Esimerkki täytetty toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma

Liite 4. Leikkiapistetaulukko

Liite 5. Laulu- ja loruinventaario

Liite 6. Ulkoiluhavainnointi

Liite 7. Sosiogrammi

Liite 8. Kartoita kehit

Liite 9. Tasa-arvokävely

Liite 10. Haastattelu

Liite 11. Talomalli

TOIMINNALLINEN TASA-ARVOSUUNNITELMA

Varhaiskasvatus ja esiopetus

Toimipisteen / ryhmän nimi		laadittu / päivitetty pvm			
Selvityksen ajankohta					
Selvityksessä käytetyt havainnointikeinot, selvityksessä esiin tulleet asiat.					
Kehittämiskohde	Tavoite	Kehittämistoimenpiteet	Kehittämisaikataulu, vastuuhenkilö	Arvioinnin tulokset	Jatkosuunnitelma

5/2023

TOIMINNALLINEN TASA-ARVOSUUNNITELMA

Perhepäivähoito ja avoinvarhaiskasvatus

Selvityksen ajankohta

Selvityksessä käytetyt havainnointikeinot, selvityksessä esiin tulleet asiat.

Kehittämis- kohde	Tavoite	Kehittämis- toimenpiteet	Kehittämis- aikataulu, vastuuhenkilö	Arvioinnin tulokset	Jatkosuunnitelma

**TURKU
ÅBO**

TOIMINNALLINEN TASA-ARVOSUUNNITELMA

Varhaiskasvatus ja esiopetus

Esimerkki täytetystä
suunnitelmasta

Toimipisteen / ryhmän nimi

Kielokujan pk/ Sateenkaaret

laadittu/päivitetty pvm 20.11.2023 / 3.5.2024

Selityksen ajankohta

Selityksessä käytetyt havainnointikeinot, selityksessä esiin tulleet asiat.

Havainnointia tehtiin syy-lokakuussa 2023. Apuna käytettiin kerää kehut-lomaketta, kirja- ja loruiinventaarioria sekä tasa-arvokävelyä lasten kanssa. Huomattiin, että osa lapsista sai hyvin vähän kehuja päivän aikana ja erityisesti nukkarissa palaute oli lähinnä negatiivista. Lorupussin lorut todettiin aika vanhanaikaisiksi ja erityisesti vanhempien stereotyyppisiä rooleja tukeviksi. Tasa-arvokävelyssä lapset kertoivat leikki alueiden olevan aika yksipuolisia ja tiettyjen lapsien leikkivän paljon vain jollain alueilla.

Kehittämiskohde	Tavoite	Kehittämistoimenpiteet	Kehittämisaikataulu, vastuhenkilö	Arvioinnin tulokset	Jatkosuunnitelma
Kehut ja lasten myönteinen kohtaaminen	Jokainen lapsi kohdataan positiivisesti joka päivä ja saa kehuja.	Kirjataan lasten saamia kehuja ylös vihkoon ja seurataan kehujen jakautumista lasten kesken.	Tiina ottaa vihon käyttöön ja kaikki käyttävät sitä. Ero tulostaa sosiogrammit marraskuun ja helmikuun tiimipalaverihin täytettäväksi. marras-maaliskuu, arvioidaan huhtikuussa 2024	Alku innostuksen jälkeen vihko unohtui, lasten saamista kehuista kuitenkin keskusteltiin viikoittain tiimipalaverissa.	Jatketaan myönteisen kohtaamisen ja kehujen lisäämistä arkeen. Oetaan kehuvihko uudelleen käyttöön. Uusi arviointi keväällä 2025
		Tehdään sosiogrammi aikuisten ja lasten väleistä ja panostetaan etäämmältä tuntuviin lapsiin.		Sosiogrammi oli hyvä ja sen avulla saatiin kehitetty aikuisten ja lasten suhdetta.	

Leikkipaikat ja leikkiin ohjautuminen	Leikit sopivat mahdollisimman monille lapsille ja innostavat leikkimään erilaisten lasten kanssa.	Muutetaan leikkipaikkojen sijaintoja, sekoitetaan leluja ja kehitetään leikkiä ulos laitekosta.	Kaisa suunnittelee aikataulua, toteutetaan lasten kanssa koko tiimin voimin.	Lapset innostuvat leikkipaikkojen suunnittelusta. Lelujen sekoittaminen on toiminut ja leikkejä on saatu monipuolisemmiksi.	Toistetaan tasa-arvokävely syksyllä 2024 ja kehitetään leikkialueita edelleen. Uusi arviointi kevät 2025
		Arvotaan leikkipareja ja leikkejä säännöllisesti.	Eero vastaa.	Leikkiparien arvonta vaati totuttelua, mutta siihen opittiin ja otettiin viikoittain tavaksi.	
		Aikuiset ovat mukana leikeissä.	Kaikki, Maija muistuttelee tarvittaessa muita.		
Lorupussin lorujen yksipuolisuus	Lorussa esitetään hahmot sukupuolineutraalisti ja kaikkia lapsia edustavasti.	Esitään loruja, joissa rikotaan sukupuolinormeja. Tarkistetaan, että kuvat esittävät erilaisia hahmoja tasapuolisesti	Maija ja Tiina kokoavat uusia loruja lorupussiin.	Uusien lorujen löytyminen oli yllättävän vaikeaa. Jotain loruja muokattiin ja keksittiin uusiakin.	Jatketaan uusien lorujen käyttöä ja jätetään sopivien lorujen etsintää.
			marras-tammikuu, arvioidaan helmikuussa		

LEIKKIPISTETAULUKKO

Leikkipiste:	Ketkä leikkivät:	Miten lapsi ohjautui leikkiin (itse/kaverit/kasvattaja)	Leikinohjaus: Kyllä / Ei (aikuisen nimi)	Muita huomioita:

www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi

Leikkipistetaulukon avulla havainnoidaan oppimisympäristön monipuolisuutta sekä lasten ja aikuisten vuorovaikutusta leikkitalanteissa.

MUISTETTAVAA TAULUKON KÄYTÖSSÄ:

- havainnoi ja tee muistiinpanoja useammasta vapaan leikin tilanteista, jotta mahdolliset toistuvuudet tulevat selkeästi esille.
- tee selkeä vastuunjako työyhteisössä: kuka arvioi ensin, kuinka kauan ja milloin kaikkien työntekijöiden tekemistä havainnoista keskustellaan yhteisesti.
- Kiinnitä huomiota mm. seuraaviin asioihin:
 - leikkivätkö tietyt lapset aina samojen lasten kanssa, tietyillä leluilla ja tietyissä paikoissa?
 - Onko jotain leikkipistettä, joka on vähemmän suosittu?
 - Missä leikkipisteissä ilmenee tarvetta leikin ohjaukselle, missä leikkipisteissä syntyy kiusaamistilanteita?
 - Houkutteleeko jokin leikkipiste toistuvasti vain tyttöjä tai poikia leikkimään siellä?
 - Leikkivätkö tietyt lapset toistuvasti etäällä, aikuisen katseen ulottumattomissa, tai toiset pienempää tilaa ottaen aikuisen lähellä?

Havaintoja voidaan hyödyntää oppimisympäristön muokkauksessa siten, että pohditaan kuinka myös tila mahdollistaisi lapsille mahdollisimman moninaisia taitoja, ystävyyssuhteita ja rooleja. Jos esimerkiksi huomataan, että tietyt lapset eivät koskaan leiki toistensa kanssa tai harjoita tiettyjä taitoja, voidaan antaa tähän mahdollisuus leikkipistepussukkojen avulla, joista toisesta lapsi nostaa itselleen leikkikaverin ja toisesta leikkipisteen yhdessä kokeiltavaksi.

www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi

Tehtävä: Laulu- ja loruinventaarior

Käykää oheisen lomakkeen avulla läpi ryhmänne suosituimmat lastenlaulut ja -lorut. Merkitkää sarakkeisiin lauluissa ja loruissa esitettyjen pää- ja sivuhenkilöiden sukupuoli tai sukupuolettomuus. Kirjoittakaa ylös hahmoihin kirjoissa liitetyt ominaisuudet, kyvyt ja tehtävät. Minkälainen ja kuinka suuri merkitys tällä tietyllä hahmolla on laulun tai lorun juonen kannalta? Millaisia tunteita hahmoilla ilmenee, ilmentävätkö tiettyä sukupuolta edustavat hahmot vain tietynlaisia tunteita? Mitkä kohdat lauluista lapset oppivat ja muistavat herkimmin? Mitkä ovat lasten lempilauluja, mistä syistä?

Jakakaa laulujen ja loruhen läpikäynti ryhmässänne siten, että jokainen aikuinen saa vastuulleen osan niistä. Kirjaamisen jälkeen keskustelkaa havainnoistanne yhdessä. Olitteko kiinnittäneet aiemmin huomiota kirjaamiinne asioihin, tuliko jokin yllätyksenä? Pidättekö lauluissa ja loruissa esiintyviä henkilöitä hyvinä samaistumiskohteina lapsille?

	FEMINIININEN	MASKULIININEN	MUU
PÄÄHENKILÖ			
SIVUHENKILÖ			
KYVYT, OMINAISUUDET			
TUNTEET			
VAATTEET JA VÄRIT			
AMMATTI			
MUUTA			

(Henkel & Tomicic 2009)

www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi

ULKOILUN HAVAINNOINTI

Lapsen nimi	Leikki/ peli/ toiminta	Välineet	Leikkikaverit	Aikuisen toiminta

www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi

Ulkoilun havainnointitaulukon avulla havainnoidaan lasten leikkien ja leikkivälineiden monipuolisuutta ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten antamaa huomiota ulkoilutilanteissa.

Ulkoilun havainnointitaulukon käyttö

- Ryhmän jokaisen lapsen toimintaa havainnoidaan ulkoilun aikana ja havainnointi toistetaan useampana päivänä.
- Taulukon avulla voi havainnoida myös varhaiskasvatuksen ammattilaisten toimintaa ulkona. Taulukkoon voi merkitä onko lapsen aikuiselta saama huomio esimerkiksi kannustamista, kehumista, kieltämistä, varoittamista, ehdottamista, keskustelemista, auttamista, hoitamista tai osallistumista leikkiin ja tutkimiseen.
- Sovitaan etukäteen, kuka tekee havainnointia ja kirjaa muistiinpanot ylös ulkoilutilanteen aikana.
- Sovitaan, milloin havainnoinnit käydään yhdessä tiimin kanssa läpi.

Kiinnitä huomiota

- Leikkivätkö lapset ulkona monipuolisesti erilaisia leikkejä?
- Liikkuvatko kaikki lapset monipuolisesti ulkona?
- Onko lapsia, jotka jäävät leikin ulkopuolelle tai eivät leiki?
- Miten leikki- ja pelivälineet jaetaan ja pääsevätkö kaikki lapset kokeilemaan eri välineitä?
- Kannustetaanko tai varoitetaanko lapsia ulkoilun leikeissä eri tavalla sukupuolen perusteella?
- Saako joku lapsi erityisen paljon aikuisten huomiota tai jääkö joku lapsi ilman aikuisten huomiota?

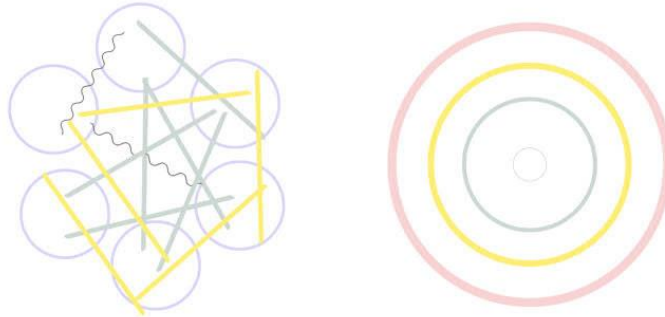
Kysymyksiä keskustelun tueksi havainnoinnin jälkeen

- Miten kannustamme lapsia kokeilemaan erilaisia leikkejä, pelejä ja välineitä?
- Miten mahdollistamme sen, että kaikki lapset pääsevät kokeilemaan erilaisia leikki- ja pelivälineitä?
- Ketkä lapset tarvitsevat erityisesti aikuisen tukea leikin aloittamiseen tai leikkien monipuolistamiseen?
- Jääkö joku lapsi toistuvasti leikkien ulkopuolelle? Haluaako hän jäädä?
- Mihin asioihin aikuisen omassa toiminnassa ulkona tulee jatkossa kiinnittää huomiota?

Havainnointitaulukon ja ohjeistuksen on suunnitellut varhaiskasvatuksen opettaja Johanna Markkanen osana kasvatustieteen maisteriopintojen harjoittelua.

SOSIOGRAMMI

Sosiogrammilla tarkastellaan ryhmädynamiikkaa. Sosiogrammin voi tehdä lasten keskinäisistä suhteista tai jokainen aikuinen omasta suhteestaan ryhmänsä lapsiin.

Lasten välisistä suhteista tehtävä sosiogrammi voi olla paperille tehty piirros, johon muodostuu ympyrä ryhmän lapsien nimistä. Havainnoi lapsia esim. vapaan leikin tilanteessa tai haastattele lapsia ystävyysuhteista. Piirrä lapsista viiva niihin lapsiin, joiden kanssa lapset toimivat yhdessä. Voit käyttää hyväksi erilaisia värejä ja muotoja kuvaamaan erilaisia suhteita.

Jäävätkö jotkut lapset ilman viivoja kokonaan tai ovat yhteydessä muihin vain muutaman viivan kautta? Entä kenen kaveritaidot ovat vahvat? Sosiogrammi paljastaa, jäävätkö aina tietyt lapset kaverisuhteiden ulkopuolelle ja siitä näkee myös, perustuvatko lasten ystävyysuhteet esimerkiksi sukupuoleen, kielitaitoon tai ikään. Sosiogrammin tulosten perusteella voit miettiä millaisilla toimilla voit tukea ryhmäytymistä ja kaveritaitoja.

Aikuisten ja lasten suhteista tehtävä sosiogrammi voi olla piirros, johon aikuinen piirtää itsensä keskelle paperia ja sen jälkeen lisää piirrustukseen ryhmänsä lapset niin, että itseään lähelle tulevat ne lapset, jotka kokee itselleen läheiseksi ja kauemmaksi ne lapset, jotka taas jäävät etäisemmiksi.

Miksi joku lapsi tuntuu läheisemmältä kuin toinen? Ketkä jäävät ulkokehälle? Miksi? Jos kaikki ryhmän aikuiset tekevät sosiogrammin, piirrokset voivat paljastaa, jäävätkö tietyt lapset kaikkien aikuisten ulkokehälle. Saavatko nämä lapset huomiota? Millaista? Sosiogrammin tulosten perusteella aikuiset voivat ottaa yhteiseksi tehtäväksi esimerkiksi kiinnittää positiivista huomiota ulkokehilleen jääviin lapsiin.

TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSKÄVELY

Kävelkää lasten kanssa yhdessä sisä- tai ulkotiloissa valintanne mukaan. Keskustelkaa leikkipisteistä ja tiloista yhdessä.

- Kuka leikkii täällä? Kenen kanssa?
- Miksi joku lapsi ei ikinä vietä aikaa tässä paikassa?
- Miten tiloja voisi muokata niin, että useampi lapsi viihtyisi täällä?
- Mitä kivaa tässä paikassa on? Mistä kiva olo tulee?
- Millainen olisi lapsen unelmien leikkihuone?

Kävelystä voi tehdä myös leikin, jossa olette lasten kanssa seikkailulla varhaiskasvatuksen tiloissa. Reissulle voi lähteä pieni joukko seikkailijoita tarkastelemaan tiloja yhdessä ja tekemään huomioita siitä, mistä paikoista he erityisesti tykkäävät ja miksi. Lapset voivat merkitä mieleiset ja vähemmän mieleiset paikat eri symboleilla, väreillä tai leluilla.

Halutessaan voitte myös keskittyä siihen, miten tiloja voisi muokata tai muuntaa niin, että seikkailijat viihtyisivät siellä paremmin tai haaveilemaan siitä, millainen olisi unelmien leikkihuone.

Aikuisen tehtävä on tulkita lasten esiin tuomia asioita. Liittykö esimerkiksi sukupuoli, ikä, katsomus, kielitaito tai kyvykyys lasten vastauksiin? Saammeko tällä harjoituksella tietoa siitä, miten voisimme edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksen tiloissa, materiaaleissa tai leikeissä? Harjoituksella voi saada tietoa myös esimerkiksi lasten turvallisuuden tunteen kokemuksista, kaverisuhteista ja erilaisista leikkiin ja tiloihin liittyvistä vallankäytön muodoista.

Kävelyn voi tehdä myös aikuisten kesken.

Haastattelut

Lasten ikätason mukaan tehdyt haastattelut ovat hyvä tapa osallistaa lapsia. Haastattelussa voi paljastua sellaisia näkökulmia tai asioita, joita aikuiset eivät ole osanneet huomioida. Haastattelun voi tehdä joko yhden lapsen kanssa tai pienryhmässä.

- Opetushallituksen laatiman Tasa-arvo on taitolaji -opasta mukaillen esimerkkikysymyksiä lapsille:
- Onko sinulla kaverina tyttöjä ja poikia?
- Kohtelevatko aikuiset samalla tavalla kaikkia lapsia sukupuolesta riippumatta?
- Saavatko lapset tehdä samoja asioita päiväkodissa/eskarissa sukupuolestaan riippumatta?
- Onko jokin asia kielletty tytöiltä tai pojilta?
- Kohtelevatko kaverit toisiaan samalla tavalla sukupuolesta riippumatta?
- Saavatko kaikki lapset tehdä samoja asioita, leikkiä samoja leikkejä?
- Onko päiväkodissa/eskarissa jotain epäreilua, mitä?
- Tuletko mielelläsi päiväkotiin/esiopetukseen?
- Voitko tehdä täällä niitä asioita, joista pidät?
- Kuuntelevatko aikuiset sinua ja muita lapsia?
- Millaisissa asioissa lapsia kuunnellaan?
- Saavatko kaikki lapset olla mukana suunnittelemassa ja päättämässä asioita?

Tasa-arvo kasvatuksessa

Varhaiskasvattaja

Talomalli – päiväkodin fyysisen ympäristön kartoittamiseen

TAVOITE: Talomalli-harjoituksen avulla saadaan tietoa siitä, miten eri ihmisryhmät käyttävät päiväkodin tiloja. Painopisteenä tässä on kuitenkin tutkia, ovatko tilat kaikille turvallisista sukupuolesta riippumatta. Tämän harjoituksen voi myös tehdä vanhempien lasten kanssa yhdessä.

TARVIKKEET: Iso paperi/kartonki tai monta A4 kokoista paperia, kyniä

ARVIOITU KESTO: 30–45min

Talomalli on alunperin kehitetty Ruotsin syrjäntävaltuutetun mallista (Diskrimineringsombudsmannen).

Ohjeet

- Piirrä suurelle paperikille päiväkodin sisätilojen pohjapiirros sekä päiväkodin käytössä olevat ulkotilat. Nimeä eri paikat (esim. ruokasali, vessat, vaatekomo, eteinen jne.) sekä leikkipaikat (esim. pyörät, hiekkalaatikko, askartelunurkkaus jne.).
- Voit käyttää pienempiä piirroksia hahmotellessasi tilannetta ja yhdistää ne suureksi pohjapiirroksiksi vasta, kun aiot käyttää niitä keskustelussa lasten kanssa. Tehtäviä voidaan jakaa esim. esikoululaisten kanssa siten, että he piirtävät eri osia tiloista, jonka jälkeen piirrokset yhdistetään yhteiseksi pohjapiirroksiksi.
- Merkitse piirroksen ne paikat, joissa tytöt, pojat tai muunsukupuoliset¹ oleskelevat tai eivät oleskele. Voit myös merkitä piirroksen, mitä lapset tekevät näissä paikoissa. Käytä värejä, tarroja tai symboleja apunasi. Tarkoituksena on kartoittaa vaikuttaako lasten sukupuoli siihen, missä tiloissa he viihtyvät. On mahdollista myös tutkia tilan jakautumista päiväkodin muiden sisäisten ryhmäjakojen näkökulmasta, kuten miten ikä, alueellinen tausta, luokka, etnisuus, vammaisuus jne. vaikuttaa tilan käyttöön. Tarkoituksena ei ole keskittyä luokittelemaan lapsia vaan analysoimaan tilaa: ovatko päiväkodin kaikki tilat avoimia kaikille lapsille ja miten tilojen normeihin voidaan vaikuttaa.
- Pohdi, mitä välineistöä tiloissa on. Arvioi sen rahallinen arvo ja merkitse summa piirroksen.
- Keskustele lasten kanssa siitä, mitä ajatuksia heillä on eri leikkipaikoista ja mistä tekemisestä he pitävät. Esittele lapsille piirros ja omat ajatukset ja keskustelkaa yhdessä siitä, pitääkö piirros paikkansa vai löytyykö jotain muutettavaa.

Keskustelkaa henkilökunnan kanssa

- Minkälaisista tiloista tytöt, pojat tai muunsukupuoliset pitävät? Minkälaisia asioita tytöt, pojat tai muunsukupuoliset tekevät mielellään?
- Mistä he erityisesti pitävät näissä paikoissa tai mitkä aktiviteetit ovat suosituimpia?
- Minkälaisia paikkoja tytöt, pojat tai muunsukupuoliset välttelevät? Minkälaisista asioista erityisesti tytöt, pojat tai muunsukupuoliset eivät pidä tai heitä ei kiinnosta?
- Löydätekö sukupuoleen perustuvia eroja? Mistä ne voisivat johtua?
- Ketkä käyttävät tiloja, joihin on resursoitu eniten esim. sisustuksen tai välineiden suhteen?
- Voitteko tehdä jotain sen eteen, että kaikki kokisivat päiväkodin kaikki tilat turvallisiksi ja olonsa tervetulleeksi päiväkodin kaikissa tiloissa?

¹ Lapset voivat kertoa tai voivat olla kertomatta sukupuolivähemmistön kuulumisesta opettajalleen. Arvioikaa tilannetta talomallin kohdalla sen mukaan, ovatko lapset ilmaisseet esimerkiksi identifiutumista muunsukupuolisiin tai muihin sukupuolivähemmistöihin.